

יהושע הלוי לוי  
בני ברק.

לפנינו ספרו החדש של הד"ר בנימין בראון "מחקר ועיון – החזון איש הפוסק המאמין ומנהיג המהפכה החרדית" [להלן: בראון], כאשר הכוונה היא לכתוב אודות מרן רבי אברהם ישעיהו פרליץ כעל החזון איש [להלן: החזון"א].

במבוא כותב בראון כי הספר הוא מונוגרפיה מחקרית על האיש ועל יצירתו. ואכן "על האיש" מופיעים ביותר מכשליש הספר: קוים ביוגרפיים; יסודות השקפתו באמונה מוסר וחסידות; ועל דרכו הציונית. והיתר "על יצירתו".

אלולא היה בראון מפרסם עבודתו כספר בניצול אימון ותמיכות גופים מכובדים ואקדמיים כחזון"ל, ואלולא פנה לציבור החרדי לרכשו כ"ספר חובה לכל בן תורה", וקלישאות דומות. לא היה עומד למבחן ציבורי רחב, ואולי עדיף לו שכך היה. אולם, משבחר בדרך הקשה – והציג את הכרך העב באריזה יומרנית ומוכרנית שהוכיחה את עצמה, ושיווק את עצמו לרבים על גבו ובאמצעות שימוש בשמו ונערצותו של החזון"א, עליו לשאת גם בנטל הביקורת של הציבור.

מבחן אמיתותו של בראון בלי שום אובייקטיביות (כי אם בסובייקטיביות הבאה בהכרח לאדם הישר בתולדות כירור וידיעת האמת האובייקטיבית<sup>1</sup>), הינה אל נקודת האמת. האם זה מזכיר את החזון"א, או שלא. והתשובה היא – לא! שאלה גילויים היא, האם לפחות יש בספר בשורה "מדעית" מחקרית? סביב איזה נושא שבראון בתמימות או בטעות תולה אותו כחזון"א, התשובה היא – גם לא.

המבחן יובא להלן באריכות. ומסקנתו ניתנת להכתב בקטע קצר וחד משמעי: בראון מלקט גרגרית בלבד מכלל ספרי הביוגרפיה שכבר הופיעו, מוסיף קורטוב [שתיכף נעמוד על טיבו ומתימנותו] משל עצמו, ולא מגיע לכלל תמונה מושלמת, לפחות לא על החזון"א. מפני שהוא משמיט ומעלים בשיטתיות כל בדל מידע על החזון"א שיש לו תוכן מהותי, ורוב הנקודות האפייניות אין להם זכר למי שיקרא את ספרו.

מחקר: אקדמיה; ודוקטוראט אפשר לעשות על השמש האם היא אכן מקור חום, או שמא בכלל קור; על הגלגל האם הוא עגול או מרובע; ולהבדיל, על הרמב"ם ועל רב אשי... רק זאת יידרש מהחוקר. להציג פירוט למקובל עד כה, שיועמדו על שורת הקבלות זו לעומת זו; או תזה חדשה שתיתמד בראיות קבילות. אולם לגשת אל אדם שנפטר לא מזמן, והמון חיים היו שראוהו ושמעוהו, להרחיק אותו כביכול מחוץ לטווח האטמוספירה, להתעלם מזוויות הסתכלות ולבחור רק אחדות מהן<sup>2</sup> ולאבד את התמונה הנכונה. להסיק מסקנה ולהמציא תזה חדשה – כלומר דמות חדשה שלא היתה בעולם – ללא פירוט למקובל, בלי ביסוס על פי מדדים ומבחנים לאור עובדות, זה אינו מחקר מדעי. (אם זה מחקר, הרי שהוא מהתקופה הטרומה גליליאנית. דבר שמוליד כמובן השפעת כומרנג מצד בני התורה קוראי ספרו כלפי כל מוסד

<sup>1</sup> מי אובייקטיבי במהות לבדוק מה שכותב אדם "מבחן" לנתח את החזון"א, אם לא אלו שקבלו את דרכו מפיו ועומדים יום יום במבחן החיים על פיו? ההבנות הכלים והמדדים של אחד מבחן שלא זה על פי החזון"א, לקבוע את דמותו אישיותו וגישותיו ולהיות מוכתר על פי נתיבת מאמרים ומחקרים כ"סוממה לחזון איש", דומה להכתרת יריב אופנהיימר כהמומה להתנהלויות. הכירותו של כותב מאמר זה עם החזון"א היא כנכד משני הצדדים למקורביו, אשר תחילתם מקשרי משפחה. והמילים קוסוב-פרנקלי לגבינו אינם רק נקודה זעירה על מפת פוליטיקה דאן, אלא עירית מגורים של לפחות שניים מקרוביו בני הדור הקודם. כמו"כ קירבה ממשית עם בני משפחת החזון"א בבני ברק, הם חלק מהזו משפחתו מינקות. כך יש לכותב השורות תמונה ברורה על החזון"א תגובותיו ואופיו, על משפחתו, ביתו, הנהגותיו, דמותו ועוד.

אולם בראון חורץ דעתו וגד מי שאין לו שום הטיה אישית או דעה מוקדמת לא אובייקטיבית, ראה בעמוד 284 בהערה 98 נגד ר' דוד פרנקל. כנראה זה עקרון "אקדמי" לשמור על איזונים וביטוליות והשוואת כל הדעות במשקל זהה גם נגד ידיעת האמת העובדתית אשר היא בדרך כלל חד צדדית לצד זה או שנגדו. כך שכל דעה שתובע נגד בראון כמבחן העובדות, תחבטל מול עקרון נגדו וישר זה.

<sup>2</sup> כל כך הרבה תלמידים שמעו ממנו דברים, ולא מצא לנכון לחקור אודותיו מפי צבי יהודה??? [ולא שיש לי טענה חלילה על צ"י, שכמדומה לפי המובא בספר הוא לא עיוות את דמות החזון"א כלל, וכל השיבושים של בראון נמסכים על כרע עצמי בלבד ולא על דבריו צ"י].

האקדמיה ונושאי התארים האקדמיים, בראותם אלו שטויות בלתי מבוססות נחשבות עבודה ומחקר ומחברם זוכה בתואר רשמי).

א. מכל צדדי האישיות הרבגונית של החזו"א [שרובם הושמטו על ידו לחלוטין] לא מצא בראון על מה לחזור פעם אחר פעם, כי אם על חידוש אחד שלא היה חלק משלמות קומתו של החזו"א בחייו ולא להשפעתו על דורו ולדורות הבאים.

כל כך חשוב לבראון להציג את חידושו, שכבר בחזית, במבוא בעמ' 5, ב-2 השורות האחרונות בעמוד, מופיעים המשפטים הבאים, שאינם לשוה"ר אלא הוצאת ש"ר: "על צדדים אישיים לא נוחים בפרשת חייו, כגון **משבר האמונה שעבר בנעוריו ויחסיו המעורערים עם אשתו**, עוברים המחברים בשתיקה"<sup>3</sup>...

אם היה בהמשך ביסוס כלשהו להנחות הנזכרות מהמבוא, כי אז הייתי יושב ודומם ואומר זהו המחקר שיכול לענות וליצור הנחות מוזרות. עלי לשבח שלא שם חלקי כהם וגו'. אבל אחרי עברי בין בתרי בראון, לא מצאתי שום דבר שיכול להיות יסוד קלוש ל"משבר אמונה שעבר בנעוריו" שבתרגום לעברית מדוברת [ולשפת בראון עצמו בעמ' 238-239] מתייחס להרהורי כפירה רחמנא ליצלן, ולא שום דבר שיכול להביא יסוד ל"יחסיו המעורערים עם אשתו", שבהסבר לשפתינו הכוונה היא בעיות שלא הסתדרו ביניהם והיו ויכוחים ממושכים וכדו' שמקורם ב"מידות", וכאילו הוא לא היה סמל השלמות במידות הטובות המעודנות והמעובדות עד קצה – ומעבר לקצה – השגה אנושית<sup>4</sup>.

באותו נושא: האריכות בעמ' 24 – 25 – 26 מסוכמת במספר מילים: "משבר" 7 פעמים, "דכדוך ומרה שחורה" 1 פעם, "עיסוקים אחרים" 1 פעם, "מקרה ספציפי שאירע לו" "פרק אפל בעברו" "כשלוניות כלשהם בעברו". הא ותו לא. בלי עדות, בלי ראיה. פרשנות חשדנית וחטטנית עד להפליל, לשיר מוסר מעולה שמתאים לכל בן נעורים בעל חוש תיאור פייסני המעמיק במלחמת יצרו עליו ובסכנת יצרו, וכוכשו באכירות בת רגע. 3 עמודים מלאים ללא בסיס מלבד הבנה אישית של בראון. [יאמר כל בר-דעת: מדיליה חזי], גיבובים אלו הם עילת המסקנות הנמהרות שכאילו היו לו להחזו"א ספקות אמונה ח"ו... והנחה זו מצוטטת שוב בהמשך הספר כדבר שנחשף והוכח<sup>5</sup>.

בראון **מחדש** לקוראיו [שוב, משנה מהמקובל והידוע, ללא ראיה קבילה] שהחזון איש בנעוריו היה תחת השפעת ההשכלה וספרי ההשכלה<sup>6</sup>, בעוד "השכלה" במיטב מיטבה, אם ישנה בספר היא של בראון עצמו. שלא יכול לראות דברים כמות שהם, ולאבחן את נשוא עבודתו כאדם מלא תוכן שעיצב בעצמו בעמל אשר לו הוא יולד, ובכל מילה של החזו"א – תחת להבינה לעומקה – הוא מחפש את מקורה בספרות מדעית או פילוסופית ורואה את השפעתו עליו כביכול. ובראון מלא מאבחנות זרות כאלו עד לזרא, ועד בכלל<sup>7</sup>.

<sup>3</sup> כמעט מתבקש לחקור מה מציק לו בדמות החזו"א כפי שהוא אכן היתה באמת, או שהוא רחוק לגמרי מעולמו והזוייתו של החזו"א. כמו"כ יתכן מאוד שהמצוטט מהמבוא יצא מעטו אחרי כתיבת הספר מבלי הגהה, ואין זאת אלא יד ה' כדי להתריע בשער לקראת מה חותר הספר.

<sup>4</sup> ובניגוד מוחלט לציטוט שהובא בספר גופו בעמוד 65: מעולם לא כיישה וכו'. ולאמור בעמ' 79: לא ניסה מעולם להילחם במשוגותיה, ושם בהמשך בעמ' 80.

<sup>5</sup> לדוגמא: בעמוד 36, שורה 3 לפני סוף הפרק, הדבר מצויין כ"עובדה". לא פחות. ובהערה 135 בעמ' 51 הדבר מסוכם כ"ניתוחו דלעיל את משבר נעוריו". [הוי אומר, המשבר היה נתון עובדתי, והמחקר רק ניתח אותו. וזה לא נכון!!]

<sup>6</sup> "בשליבים מסויימים של בחירתו לא מנע עצמו גם מתחומים אחרים", בעמוד 21. "נחשף ככל הנראה לספרות הזמן", שם. "בסגנונה הלשוני של שירת ההשכלה", עמוד 22. "אין בידינו ראיות [!] מוצקות לכך שהוא נתפס להשכלה, אולם...", שם. "תחומי ענין שהעיסוק בהם אפיין את המשכילים", שם. "מעידה על כך שהשפעת ההשכלה... עדיין לא סרה מנו", עמוד 26, [יושם לב: לא סרה ההשפעה שלבראון לא היו עליה ראיות מלכתחילה...]. "סימנים ברורים לכך שהחזון איש נחשף בצעירותו לספרות הפילוסופית של ימי הביניים ולספרות ההשכלה של זמנו ואף הושפע מהן...", עמוד 98.

<sup>7</sup> "סגנון הכתיבה המליצי שלו שואב מהלשון הפילוסופית", בעמ' 22. השגת החכמה היא העונג העילאי, כתב החזו"א. מצוין בראון: "גם זה **כמוכן** בעקבות הפילוסופיה הקלסית"... עמ' 109, "נראים מושפעים דווקא מספרי הפילוסופיה של המאות השבע עשרה והשמונה עשרה... וכמיוחד מתיאוריהם של הובס ורוסו", עמוד 114. "לא הכיר את הגותו של ליבוויץ [ישעיהו...]" אבל **בראי** נחשף למקורות המתח הרעיוני שממנו היא ניוונה", עמ' 121. "בכך נשען **פנראה** על אותם הוגים ימי ביניים שסברו...", עמ' 383. "התפתחותו האינטלקטואלית של החזון איש כפרט שהשתלבו בה מקורות ליטאיים עם מקורות פילוסופיים ימי ביניים", עמ' 465.

ב. בניגוד להנחה שהיתה מבוססת בדעתי – אולי בטעות מעיקרה – שמחקר או עבודת דוקטור אקדמית אמורה להיות ניתוח על גבי הנחות יסוד מוחלטות, לכל הפחות ברובן, ואם אין יסוד אין בנין. בראון מלא בעיקר במגדלים שלמים הבנויים באוויר.

אינני יכול להכריע מה פחות צורם את העין. האם הביטוי "ברור ש..."<sup>8</sup> ו"אין ספק"<sup>9</sup>, או הביטוי "מסתבר ש..."<sup>10</sup> ו"ככל הנראה"<sup>11</sup>. הראשון כאילו בא כתוצאה משוואה הגיונית ברורה שאין לעורר נגדה, והשני פחות ממנו, אבל בעוד השני מודה במקצת, וא"כ יש בו מן האמת [שאין אדם מעז פניו בכל, כידוע], הראשון הוא ממש "כופר הכל" בעזות.

עם כל הכבוד למידת האמת של בראון שמסייג בפירוש בביטויים הנזכרים את מה שאינו על פי ידיעה או עדות חקורה, למעלה ממאה ושלשים (!!) הנחות "משוערות" כאלו בשליש הראשון של הספר... זה יפה אולי לספר סיפורים, ולא לכזה שאין בו סיפורים והמתחזה להיות מחקרי ויותר מדויק על כל קודמיו. הרבה מקומות ה"ברור" לספר אינו ברור כלל, או שברור להיפך! וכדי לא להאריך היריעה על כל הסתברות וברירות להפריכה ולבסס נגדה את האמת, דילגתי במסגרת מאמר זה אפילו על אותם פרטים שממש מקוממים, ופסחתי מלהראות את ההיפך לכל "ברור" או "נראה" מידיעות שתחת ידי, ונרשמו המקומות שבספר לציון בלבד לשם התהייה המתבקשת: הוזה עבודת מחקר?

העיוות יגדל יותר כאשר יונחו כלונסאות וקורות למגדל ההמשך על בסיס ללא רגליים זה. ובפרט כאשר ההמשך הוא חידוש בראוני שאין לו מקור ואחיזה בקודמיו או בעדויות כלשהן.<sup>12</sup>

מכאן לשאלה הבאה: האם כאשר מונחות הסתברויות כאלו שאין להן עד ואף לא הד, ללא הסתייגות אלא כעובדות ברורות, הדבר יותר מבוסס? ופחות מנקר עין? [לדוגמא: הביטוי הצורם "תמים" על החזו"א...<sup>13</sup>, ניתוח התנהגותו לכתוב ולהוציא ספרים באר"י, על פי מניע,

כעין זה, לא פחות תפלה בעיני ההשוואה של נוסחת סגנון החזו"א לגר"ס, עמ' 356 בהערה 159: "סביר שהושפע מנינוח מדעת או שלא מדעת". וכי רק הגר"ס יכול להמציא מינוח שפה? והחזו"א אין לו כשרון כזה והוא רק נגרר? האם הוכחו מובאות למילה זו במשמעות שונה אצל קדמונים אחרים כאשר יוכח מהמכלול אחרי מי צעד החזו"א? במחילה על ירידת הרמה – המשפטים הבאים שמאבחנים בספר את החזו"א, טופחים על פני בראון עצמו מאיו נקודת מוצא הגיע לכאן: "הוא ראה את ספר החזו"א כחיבור קדום" ... בעמ' 179: "גם האמין כפשוטו באגדות חז"ל" ... בעמ' 189; עמ' 22 קטע 1; עמ' 23 הערה 20; עמ' 80 קטע 3; עמ' 98 קטע 1; עמ' 99 קטע 3; עמ' 135 קטע 3; עמ' 178 קטע 2; ושם קטע 3; עמ' 180 קטע 1; עמ' 181 קטע 2 ושם קטע 3; עמ' 182 קטע 1; עמ' 281 קטע 1; עמ' 285 קטע 4; עמ' 299 קטע 3; עמ' 305 קטע 2; עמ' 307 קטע 1; עמ' 309 קטע 1; עמ' 461 קטע 1; עמ' 8 קטע 3; עמ' 21 קטע 3; עמ' 28 קטע 1; עמ' 33 הערה 64; עמ' 44 הערה 103; עמ' 103 קטע 3; עמ' 258 קטע 2; עמ' 308 קטע 3 פעמיים; עמ' 23 הערה 21; עמ' 25 קטע 2; עמ' 30 קטע 1; עמ' 31 קטע 1; עמ' 33 קטע 2; עמ' 36 קטע 2; עמ' 56 קטע 1; עמ' 59 קטע 2; עמ' 65 קטע 3; עמ' 77 קטע 2; עמ' 146 בהערה 55; עמ' 169 קטע 2; עמ' 186 קטע 1; עמ' 211 קטע 5; עמ' 259 קטע 2; עמ' 285 קטע 2; עמ' 300 קטע 2; עמ' 462 קטע 2;

<sup>11</sup> ביטוי שבראון עצמו מדגיש על ידו את חוסר הראייה להתוודות המתוארת כאשר זה בא בספרי הביורגריה הישנים על החזו"א, ראה בעמ' 71 הערה מס' 40... ואילו לרוב נוקטן וזהו ממש כשיגרא דלישנא של תיאור אצלו, ראה עמ' 2 קטע 3; עמ' 8 קטע 2; עמ' 12 קטע 4; עמ' 20 קטע 2; שם קטע 3; עמ' 21 קטע 2 פעמיים; שם קטע 3 פעמיים; עמ' 22 קטע 1; עמ' 27 קטע 2; עמ' 31 קטע 1; עמ' 33 קטע 1 ארבע פעמים; שם קטע 2; עמ' 24 קטע 3; עמ' 25 קטע 3; עמ' 26 קטע 1; עמ' 27 קטע 2; עמ' 45 קטע 3; עמ' 47 קטע 1; עמ' 48 קטע 3; עמ' 49 קטע 2; עמ' 50 קטע 2; עמ' 57 בהערה 170; עמ' 59 קטע 1; שם קטע 3; עמ' 64 קטע 2 פעמיים; עמ' 65 קטע 3; שם קטע 4 פעמיים; עמ' 68 קטע 1; ושם קטע 2; עמ' 71 קטע 2; עמ' 75 קטע 1; ושם קטע 2 פעמיים; ושם קטע 3; ושם קטע 4; עמ' 77 קטע 2 פעמיים; ושם קטע 3 פעמיים; עמ' 85 קטע 3; עמ' 89 קטע 4; עמ' 97 קטע 1; עמ' 114 קטע 1; עמ' 133 קטע 1; עמ' 135 קטע 4; עמ' 140 קטע 3; עמ' 146 קטע 3; עמ' 171 קטע 3; עמ' 172 קטע 1; שם קטע 2 פעמיים; עמ' 173 קטע 2; עמ' 175 קטע 3; עמ' 176 קטע 2 פעמיים; עמ' 181 קטע 3 פעמיים; עמ' 182 קטע 1; עמ' 184 קטע 2 פעמיים; עמ' 185 קטע 3; עמ' 191 קטע 3; עמ' 192 קטע 1 פעמיים; עמ' 195 קטע 2 פעמיים; עמ' 197 בהערה 10; עמ' 198 קטע 1; עמ' 199 קטע 3; עמ' 203 קטע 1 ושם קטע 3; עמ' 205 קטע 2; עמ' 215 קטע 2; עמ' 224 קטע 3; עמ' 259 קטע 3; עמ' 261 קטע 1; עמ' 263 קטע 1; עמ' 277 קטע 3; עמ' 280 קטע 4; עמ' 287 קטע 1; עמ' 305 קטע 2; עמ' 443 קטע 4; עמ' 450 קטע 3; עמ' 458 קטע 4 פעמיים; ועוד עשרות רבות שהשמטתי על הדרך בעיקר בעמודים המתקדמים יותר.

<sup>12</sup> בעיקר ההנחות המעוותות על רעיתו בשדה השכלה כביכול, ראה בספר לפי המצויין בהערות הקודמות.  
<sup>13</sup> בעמ' 36 קטע 2, ובעמ' 97 קטע 3; וראה את גם הביטוי ה'מחמא' והצורמי בנוסח בראון "מתברר אפוא שהחזון איש לא היה תמים כל כך..." בעמ' 392 קטע 3.

ו"שכתוצאה מרקע זה התפתחה בו היצירתיות" <sup>14</sup>... "שלח עקיפות כלפי דרכם של האדמורים החסידיים" <sup>15</sup>. "הזדהותו עם דרכם של החקלאים" <sup>16</sup> "בשנותיו האחרונות הוא הוון במקורות מידע רבים וסותרים" <sup>17</sup> "התמורה בהלך מחשבתו ואשר חייבה אותו לנקוט עמדות" <sup>18</sup>... כל זה מניין??

אגב, על רקע האמור עד כאן בולט למאוד כי לעומת בראון שמבסס את כל ספרו על סמך הסתברויות, קורא הוא תיגר על עדויות וסיפורים שנמסרו על ידי כותבי הביוגרפיה, כששותל עליהם את הביטוי "טענה" <sup>19</sup> במקום עדות או סיפור, דבר השואב עימות נגדי כמובן... וזאת מדוע?

ועוד, בראון אמור להיות דייקן לפחות במה שכן מצא בכתובים מידי החזו"א, ואשר אפילו מצוטטים בספר. והנה, למען הניתוח האישיותי של החזו"א כפי הנדמה לו, גרס בעיקר רק לפרטים כמותיים או כשרוניים שהזכיר החזו"א <sup>20</sup>, והשמיט את נושאי עיבוד הנפש והמידות הנזכר באותו ענין! הלא דבר הוא! כי לדעתי מה שכתב החזו"א על דמות התלמיד חכם מתגלם באישיותו. וכן התגלמו בו בצורה ברורה ובלתי ניתנת להסתרה תנאי עיבוד הנפש הנזכרים שם. ואילו בראון שהשמיט זאת, אין זה רק מפני שיכחה, אלא שכל הרעיון באישיותו של החזו"א לא אובחן על ידו בנאמנות למקור (וסביר שלא פגש במי ממשפחת החזו"א נושאי תווי האופי היחודי להם ולבני הדור השני, ואפילו לחלק מהדור השלישי והרביעי!), ומילתא דלא רמיא עליה דהאי איניש לאו אדעתיה...

כמעט באותו ענין: נושא "התגבשות" דעת החזון איש, בכלל ולגבי פרטים מסויימים, חוזר על עצמו פעמים רבות בספר <sup>21</sup>, ושוב – בראון כדרכו – בלי שום ראיות או אסמכתאות. לפעמים היתה דעתו של החזו"א עדיין צעירה ובלתי גבישה, ואחרי זמן הוא מושפע מאיזו תבנית או דפוס, וכבר נדמה לבראון שהדעה של החזו"א נעשתה מגובשת. למה לפני זה לא ואיך אח"כ? לבראון פתרונים. מחקר ניתוח וביסוס – אין כאן. [כידוע שהחוקרים יושבים דוקא על כתמים וקטעים כאלו, אבל לערבב את הקדירה בלי מחקר אין זה לא טעם ולא ריח].

ג. התזה שסברותיו ודעתו של החזו"א התעצבה או התייצבה תוך כדי גיבוש שנוצר על ידי פולמוס (למשל נגד המוסר, ובעוד שני נושאים) <sup>22</sup>, עשויה להתאים רק אם נניח שהמאבק במוסר היה תכלית שייעד עצמו אליה, ובתור אמצעי יש לבצר את העמדות ולחדד את הדברים. אבל אין יסוד סביר לכך, היות ולא עמד במקום שהתבקש ממנו להתפלמס. הפולמוס היה איפוא תוצאה של דעתו המוצקה, ולא יציבות הדעה באה בעקבות הפולמוס!

<sup>14</sup> בעמ' 66, ושוב בעמ' 73 בנוסח אחר.

<sup>15</sup> בעמ' 186 הערה 75.

<sup>16</sup> בעמ' 234.

<sup>17</sup> בעמ' 264. כמובן צוטט כאן משפט בודד אחד מני רבים באותו קטע ארוך, שתמיהתי ופירכתי על כולו.

<sup>18</sup> בעמ' 288.

<sup>19</sup> לדוגמא: עמ' 23 הערה 21; עמ' 53 קטע 2; עמ' 54 קטע 1; עמ' 81 הערה 74. (את עשרות ההשתלחויות המפורשות של בראון בביוגרפים הוותיקים של החזו"א איני מונה בקטע זה).

אגב, כרצינות תהומית מעלה בראון את החקירה הבאה: "האם תפרו הביוגרפים של החזון איש את תולדותיו באופן שיתאים לתקדים הנערץ" [הגר"א], (בעמוד 462 הערה 158), כאילו דן על גלגל החמה המרוחק מאיתנו, ולא על בן הדור שלפנינו. בקריאה ראשונית מעלה תהיה זו חיוך כמובן, ובמחשבה שניה עולה ההכרה שבראון עוצם את עיניו וזא להוכיח שהתדר חשוך... הניח שכל ספרי הביוגרפיה הינם שקרים גמורים, ומנסה למצוא קצה חוט לכך. ["כמומו פוסל" אינה הגדרה שהמציאו ביוגרפים חזונאיישים!]

<sup>20</sup> בעמ' 105 קטע 2, ושם בקטע 3 מסכם ומשמיט את שימוש החכמים והמידות המתקנות ויראת השמים.

לא פלא איך הגיע למסקנה כל כך לא מתאימה לדמותו של החזו"א ו"ל, שהיא כביכול האליטיות הליטאיות...

<sup>21</sup> עמ' 39 קטע 1; עמ' 42 קטע 3, עמ' 168 קטע 2, עמ' 171 קטע 3, עמ' 194 קטע 3, ועוד.

<sup>22</sup> בספר עמ' 168. ובדומה לזה נגד המזרחי בעמוד 54. ובדומה לזה "השתכללות" ו"חידוד" האמונה שלו מתוך אופי תגובות בעמ' 99.

'קבעון' מוצא הסתכלות זוהי נראה אצל בראון גם בחזרתו על עצמו הרבה פעמים לאורך הספר שהחזון איש המיר דעותיו לפי נתונים חיצוניים או גמורים, חלקם צוינו להלן על הקטע "תמורה".

הופעת רעיון שכזה בספר על מושכלותיו של החזו"א לא פחות מ-3 פעמים בנושאים שונים, מהוה ראיה ללא ספק על הלך המחשבה המקובע של המחבר. אבל לא על החזו"א אשר בשום מקום מוסמך לא נרמז אודותיו שדעותיו הושפעו או התעצבו כתוצאה מאי אלו דברים חיצוניים.

כאותו ענין, מכתב הגר"ע המצוטט בעמוד 202 משנת תרצ"ד בסגנון חד משמעי ונחרץ "השקפה ברורה ודעה תקיפה", אמין יותר מההסתברות הבלתי מבוססת של בראון כמה פעמים<sup>23</sup>, שהיו להחזו"א שינויים, ובכלל רק התחיל להתגבש בדעתו באותן שנים וכו'. היתכן שגדול הדור - ובעיקר פיקח הדור! - הגר"ע מפנה בעיות אל מי שהוא לא בעל דעת מגובשת ויצוקה ורואה כל נידון באספקליה נכונה ונכוחה [כלומר "מגובשת"]?

שאלת הפרדת הקהילות עם כל חילופי המכתבים, בשער ג' פרק א' אות ב', היא משנת תרצ"ה, ונוגעת להוראה לכלל הישוב בארץ ישראל, והויכוח של רבי אלחנן עמו מוכיח שהיה לו יד בהכרעה הכללית לגבי רבנים שסרו למרותו מכל הארץ. (כך יודעני גם מידיעה ברורה). ולא כפי שבראון שונה ומשלש וכו' כמה פעמים<sup>24</sup> מאומדנא לא נכונה.

אינספור פעמים בספר מונחת התזה שדעותיו חלה "תמורה" [לשון בראון] במהלך השנים<sup>25</sup>. זוהי בריחה עלובה מלעמוד על פשר הוראות פרטניות של החזו"א במגוון נושאים ממספר מקורות שונים שהתפרסמו על פני תקופות ארוכות. או הוכחה לקוצר המשיג במושג. התבוננות מעטה מראה שאין - ולא היתה קיימת - כל סתירה. מבט צר ושטחי של בראון מוליד מסקנות על החזו"א אישיותו וגישתו<sup>26</sup>, (כאדם קטן שדעותיו אינן ברורות לו והוא נתון בהנהגותיו לשינויים מחמת לחצים או מצבי רוח - זה לא כתב בראון, אבל זוהי רמת גישתו אל החזו"א).

ד. בעמוד 193 מגדיר בראון את "נקודת המוקד" של פעילות החזו"א. לא פחות! והיא הקמת התשתית לחבורת הלומדים החרדית בישראל. (מה שעתיד להתברר בהמשך בראון כהקמת גרעין ה"כוללים"). ומתאר את רעיון ה"כולל" כהמשך הלימודים "עד קרוב לגיל ארבעים"... (הייתי מצפה מספר "מחקר" שמחדש תזה, ופונה למכור מרכולת זו לקהל רחב - לנקוב בממצאים ברורים יותר, עד איזה גיל סבר החזו"א שיש להמשיך ללמוד תורה? עד גיל שלושים ותשע? שלושים ושמונה? שלושים ושבע וחצי?)<sup>27</sup>.

בעמוד 253 מנחיל בראון בהנחת התיאוריה שהחזו"א חידש את ה"כולל" הליטאי בארץ שנעשה לימים לדגם להתנהגות חרדית כללית. ההמשך הצפוי - שאינו יותר מבוסס - מספר שהכולל של החזו"א בבני ברק היה הדגם הראשוני<sup>28</sup>. (כנראה שוגה בעקבות מה שמצטט מספר "פאר הדור" בעמ' 255).

<sup>23</sup> למשל בעמוד 61 קטע 2.

<sup>24</sup> "פוסק למעטים ובעיקר להתישבות העובדת"... (עמ' 62). "עדיין לא נשמע שמעו" (עמ' 77). וכן בעמ' 194. "עד תש"ב היה החזון איש כמעט אלמוני... גיבש את תפיסתו... מתוך פולמוס עם... ר' אלחנן וסרמן". (בעמ' 197).

<sup>25</sup> למשל בעמ' 91; ועמ' 112; ובעמ' 115; ובעמ' 168; ובעמ' 172; ובפרק הנוגע ליחס להר"ק; ובעמ' 277 בהתייחסות ל"מזרחי" [כביכול! ראה בהערתי בנושא זה להלן מס' 68]; ובעמ' 287; ובעמ' 301 קטע 1 ושם קטע 3 "אולם... הבין עד מהרה שכדי להשיג את מטרות המהפכה החרדית יהיה עליו לפעול..."; ובעמ' 307; ובעמ' 734; ובעמ' 736; ובעמ' 737; וראה גם עמ' 807.

<sup>26</sup> למשל בעמ' 289.

<sup>27</sup> כמובן שזו שאלה רטורית וחסרת טעם. אך מי שיודע מהו "כולל", ובפרט אם הכיר את חבורת תלמידי החזו"א שהתקבצו ב"כולל חזון איש" (על פי דרכו והכוונתו האישית), ולא על פי השמועה או מכלי שני, יודע שהלימוד שלהם בכולל היה שווה ללימודו של החזו"א עצמו. ב"שיעור חזון איש"... קרי: שבתי בבית ה' כל ימי חיי. כל אלו המשיכו את לימודם במסגרת הכולל עד יומם האחרון, גם אם היה בגיל שמונים וחששים ומעלה. חוסר דיוק בפרט זה, מראה הרבה לדעת. על כך שבראון סח על נושאים שאיננו מבין בהם אפילו במבנה החיצוני שלהם. קל וחומר - לא בנשמחם.

<sup>28</sup> ראה בעמ' 254 קטע 1, "כשיזם החזון איש את הקמת הכולל הראשון בזכרון מאיר", ובעמ' 255 קטע 4. "כאמור הדגם הראשוני של יוזמה זו הכולל בזכרון מאיר". ובעמוד 256 "החזון איש הוא שנתן לו את כיוונו הראשוני". ובעמ' 308 "הוא יזם... וכוללים שהיו חידוש גדול בעולמו של הישוב החדש". התעלמות אופיינית לבראון מהכוללים הקודמים לכולל החזו"א בזכרון מאיר שנוסדו אחרי התחדשות הישוב: כולל היכל התלמוד בתל אביב (נוסד תרצ"ב, ראה 'זאלי תולדות', י. סגל, עמ' רל"א); כולל אהל תורה בירושלים (נוסד תרצ"ב, ראה 'השקדן' חלק א' עמ' 71); כולל לתורת ארץ ישראל בפתח תקוה; ומקבילי (שהוקמו בל קשר להשפעת החזו"א) כולל ישיבת מיר בירושלים, ועוד!

כך כל האמור בין העמודים 291 – 309 לוקה בטעות יסודית שכמובן יש לה השלכות על כל הניתוח הרחוק מלהיות מכוון לאמת בכולו או במקצתו.

שער ספר בראון [והכריכה] מלמדים שזהו אחד ה"חידושים" [אם לא "החידוש"] שבכנפיו: "מנהיג המהפכה החרדית"<sup>29</sup>, על רעיון שגוי זה מנתח בראון את השפעתו של החזו"א לדורות הבאים, וקומה שניה על גבו, משער מה היתה דעת החזו"א על אופיים של הכוללים סדריהם והתמיכות בהם [מבלי שתמיכת ה"דתות" היתה קיימת כלל בחיי חיותו של החזו"א!<sup>30</sup>], ובקומה נוספת הפורחת באויר ממשיך בראון עד כתיבת מסר סמוי (ודי גלוי) כמעט "בשם" החזו"א נגד פריחת עולם התורה שבימינו<sup>31</sup>, וזה כמלח על פצעים שמעלים נומי בעצם ימינו אלו מצד צרי הציבור התורני והחרדי, בכמה מישורים<sup>32</sup>. כידוע.

את הביקורת הקאלנית שלו מבסס בראון על תזה נוספת שהשריש מתחילת ספרו, ועל כרעי ההנחה המקובלת כי שקר שחוזרים עליו הרבה פעמים סופו להתקבל כאמת. להגדרתו החזו"א היה "אליטיסט"<sup>33</sup>. ועל פי ניתוח ה"אליטיזם הליטאי" של החזו"א, מסיק בראון שעולם התורה והיהדות בכללו אמור להכיל מיעוט אליטיסטי, ורוב 'דלת העם'<sup>34</sup>. והרי לך פירכה למצב שכל מסיימי חוק הלימודים בישיבות יהיו אברכי כוללים!

אם מטרת בראון במחקרו ובספרו היתה מסומנת מראש – לתקוף את ההנהגה החרדית של לימוד האברכים בכוללים, מובן מאוד מדוע לאורך כל הדרך העלים ומחק כל זכר למאפיינים הידועים של החזו"א, קרי: הצניעות והענוה, חיי העוני והפשטות, חברותו עם כל אדם נדכה וחולה, ועוד. אי אפשר להציג כאליטיסט אדם שלא רכש מגבעת לראשו מהחתונה עד פטירתו... שהתמסר לבודדים כל יום, ולא התרועע בחברת האליטה הגבוהה מעולם!

אך גם "לשיטת בראון", הציטוטים שמביא מהחזו"א (בקוב"א ועוד) על העובדה שרוב העם הוא דל בתורה, בשום מקום אינם יותר מאבחנה לנתונים הקיימים, בדיעבד, ומנין שאב בראון את הרעיון להעתיק את הלשונות הבודדים הללו כדגם חברתי "לכתחילה" על פי החזו"א? הדבר נובע משטחיות הקריאה הגובלת במוגבלות בכושר ההבנה. (ואפילו נלך עם שיטת בראון גם בהבנה זו: גם בראון אמור להודות בעובדות הקיימות כיום, שכל עולם התורה והכוללים כולו, למרות רוחבו הכמותי בלעה"ר, אינו כל הדור ולא כל העם, עדיין עם ישראל רוב רובו בדיעבד נמנה על 'דלת העם'. ועוד ביתר דלות וריחוק ממה שהיה בדורו של החזו"א. אם כך, מנין לו שהמציאות העכשווית לא תואמת את התפיסה של החזו"א – כפרשנות בראון – שהיא "בני עליה מועטין"?)

<sup>29</sup> לא נחה דעת בראון בשער ובכריכה, והוא מפליג במילים גם בתוך הספר לא פעם ולא פעמים בהקשר ל"כוללים": "מדובר בתמורה כה רדיקלית עד כי ניתן להגדירה כמהפכה...", בעמ' 193. "התמורה המרכזית שחוללה המהפכה החרדית – וזו העושה אותה דאוויה לתואר מהפכה...", בעמ' 291.

<sup>30</sup> כפי שאכן כותב בראון עצמו בראשית משאו, בעמוד 291 קטע 3. ושלא כפי שכתב בטעות בעמ' 301 והלאה, ובעיקר בעמ' 307 קטע 1, ובעמ' 308 קטע 2.

<sup>31</sup> למשל עמ' 309, המלא ביטויים בוטים קשים בחומרה חסרת תקדים, במין פטרונות או עליונות לכאורה נגד העולם החרדי והכוללים שבו המתנהלים על פי גדולי התורה והדעה. יתכן ויש לנתח את אישיותו לאור התבטאויות אלו ללמוד מנין הם נובעים בבראון ולרדת לשורשי המניעים שלו בכתיבת ספר מסלף זה, אך אין זו מגמת מאמרי הנוכחי.

<sup>32</sup> חמיצות לב רבה ישנה בתוספת ענין שאינו ממין הענין למשל בעמ' 304 "אין חולק על כך שתחת כנפיו של פטור זה השתחררו משרות אלפי גברים חרדים שלא למדו כלל במוסדות תורניים". והבן שואל ומקשה: מה שייכות עלילה זו, שאין כאן המקום להתווכח אם יש או אין חולק עליה, לספר העוסק בהחזו"א, או לפירש העוסק במסגרות הכוללים מזמן החזו"א. לבראון הפתורניים??

<sup>33</sup> לדוגמא ראה בעמ' 46 קטע 1; 62 קטע 1; 80 קטע 1; 105 קטע 3 ואילך; 106 קטע 3 והצרה 31; 107 ואילך; 242 קטע 4; 280 קטע 4.

(כמו כן אחרי פרק הכוללים לא זונח בראון את התזה של האליטיסטיות הליטאית על החזו"א ושותל אותה בכל ערוגה אפשרית, לדוגמא: עמ' 327 שורה אחרונה; עמ' 260, 261, ועמ' 468 קטע 2; ועמ' 564 בשורותיים האחרונות; ועמ' 600 בשורותיים האחרונות; ועמ' 857 בקטעים 2,3).

<sup>34</sup> בעמ' 291, ושוב בהדגשה בעמ' 300 "כבר ראינו היטב לעיל [כוונת בראון, כרצף המוכאות שבהצעה הקודמת] שתמונת עולמו התבררית של החזו"א איש היא תמונה אליטיסטית שבה הציבור נמנה ברובו עם דלת העם ועיקר ענינו בשטף החיים..." ושוב בעמ' 308 "שיקף את ההנחה הברורה שלפיה ההפנייה ללימודים בכולל היא נחלתם של בני עליה המועטין ציבור קטן ואליטיסטי... כפי שנתחב לעיל". ושוב בעמ' 859.

ה. כאן יבואו הערות נקודתיות חלקיות! על הניתוחים השונים ועל המסקנות העולות. וגם תיקונים "קלים" שאינם אלא הגהות טקסט לטעויות שהחוקר בעל כבוד הראש היה צריך לדייק בהם ולא לשחזר את ספרו בלתי מנופה. אלו יהיו תוספת למבחן על בראון מזווית נוספת. [דלגתי הרבה הערות הראויות לעלות לדיון לפני מעייני ספרו, בהנחה שרוב ככל קוראי מאמר זה לא מחזיקים את הספר מול עיניהם בעת מבחן הביקורת. ואגב: בכמה נקודות רק רמזתי אל אשר יש לי להוסיף עדויות או דוקומנטים בחינת יותר ממה שקראנו בכאן יש כאן, ודורש דעת יוכל לרוות צמאונו לפי אותן נקודות הנרמזות].

גולד, בית מאיר<sup>35</sup>. למה לא קרליץ? גולד היא רק הסופרת שערכה הגהה לשונית בלבד כפי שמופיע בשער הספר ההוא.

"נמנעו ממנו... מסגרת להתפתחות לימודית מקובלת..."<sup>36</sup>, כל קורא את בראון בשורות אלו מתמלא רגשות רחמים על הנער העשוק... בעוד מילים אלו משמען עלילה! שום מסגרת לא היתה יכולה לתרום להתפתחותו! וכי עמדו לנגד עיני בראון המסגרות ש[לא] היו קיימות בקוסובה ובליטא-פולניה בכללן באותן שנים? בשיטתיות מעלים בראון לחלוטין את הרקע הנכון של החזו"א מילדותו ואת בית הוריו בקוסובה, (בכך מתעוותת דמות החזו"א).

אם החזון איש נפטרה בבני ברק. לא בירושלים<sup>37</sup>.

"הוערך כבינוני על ידי סביבתו שבה נמדדה היכולת התורנית על פי אמות המידה של הפלפול הישיבתי"<sup>38</sup>, החזו"א לא היה בסביבה של פלפלנים ולא נמדד לעמתם בשום שלב מחיו. (ובכלל, מהו ה"פלפול הישיבתי"? איזה פלפול? אלו ישיבות??).

את זאת שהיה שקוד על התורה מגיל אפסי, כהוראת הגר"א, מניח בראון רק על השערה בצורה בולטת! "החל ככל הנראה להתמסר לתורה כבר בגיל צעיר". ואת זה שלא קרא ספרים חיצוניים כמובא בספרי הביוגרפיה, דבר שהוא ברור וסביר, מסייג בראון – באותו קטע<sup>39</sup> – שזו "כמובן הערכה מהלב של אותם כותבים ללא מקור", כלומר מפקפק בזה... אין זה נראה כאובססיה?? ואת העדות של אחיו הגאון האמיתי בהספדו שביום בר המצוה שלו נדר ללמוד תורה לשמה, מסייג בראון בלי להניד עפעף, "יש להתייחס לדברים בזירות!" כביכול בהספדים מדברים "דרך מליצה כנהוג"<sup>40</sup>...

מה שמעמיס על כתיב שם המשפחה<sup>41</sup>, כבד מדאי... ובודאי שלא יכול להניח כלום בטרם יוכיח שאכן חתם בכתיב חסר, באותן שנים. לדעתי אין כזו ראייה, מפני שאפילו לחידו"ת השתמש בפסוודו<sup>42</sup>. וכידוע במכתבים חתם רק אי"ש<sup>43</sup>. [המותר לי להניח שהשערה רופפת שכזו קיבלה מקום בספר רק בשל ה"מסקנה" ה"מוכחת" ממנה כביכול היה להחזו"א השפעה משכילית... ואילו היה זה נוגע לנושא אחר לא היה נכשל בכזו ספקולציה?].

החזו"א נסע לבריסק, ולא לוולוז'ין. לא אחרי הבר מצוה, אלא לפני. לא להגר"ח אלא להבית הלוי. וכל האריכות בעמ' 23 על שלל המובאות והחשבונות – מיותרים ושגויים<sup>44</sup>.

<sup>35</sup> עמ' 19 הערה 5; עמ' 30 הערה 44; עמ' 42 הערה 97; עמ' 244 הערה 20 והערה 24; עמ' 281 הע' 91;

<sup>36</sup> עמ' 20.

<sup>37</sup> טעות החזרת שלוש פעמים: בעמ' 19 שורה 5. ועמ' 67 בהערה 21. ובעמ' 78 ושם בהערה 60.

אם צריך ראייה נוספת על הידוע לי ממשפחת: ראה ברכי ועלוזל דער אידל מאן [י. סג"ל] עמוד 215 ובעמ' 216.

<sup>38</sup> עמ' 20 קטע 3.

<sup>39</sup> עמ' 21 קטע 3.

<sup>40</sup> עמ' 22 הערה 19, על כך שהדבר לא נודע מפי אחרים, ברור שלא היה מי שיעיד מה היה אצל החזו"א ביום הבר מצוה כי אם מישהו שנכח בה, ומי נכח אז בבר מצוה?? אם לא האח הבכור... והסיבה שלא סיפר זאת לפני כן, הלא רבי מאיר היה אמן השתיקה והקיצור בדיבור, וכל מלה שלו היתה שקולה מזהב ופנינים, למי שהכיר ויודע, אולם בראון כדרכו מעלים את הרקע האופייני למשפחה ולבניה. ולכן מכנים "זהירות" לגבי אימון רגעים נוראים כשמתו מוטל לפניו וחרד מדיני שמים ומהפרזות.

<sup>41</sup> עמ' 22.

<sup>42</sup> כמובא בעמוד 28.

<sup>43</sup> על פ. ריבם שחתם יד. וכמובן גם בספרים שכתבי ידו מצולמים שם, וכן בנדפסים, כגון קוב"א.

<sup>44</sup> אלא בספר רבי ועלוזל דער אידל מאן [י. סג"ל] עמ' 216 מפי אמו של החזו"א.

התייחסות בראון לרבי יצחק שורץ המוזכר בפאה"ד<sup>45</sup>, שגוי. [אבסורדי להניח הנחות דמיוניות והשערות, ומאידך להתעלם בלי פירכא מעדויות של יודעי הדבר ממקור ראשון או כמעט ראשון בני אותו דור ואותה עיירה! רבי יצחק שורץ היה בן דוד ראשון להחזו"א והתגורר בעיירה קוסובה אחרי חתונתו, כחתן של רבי זונדל קרליץ אחיו של רבי שמריהו יוסף. קרבתו להחזו"א היתה כזו שעלה אחריו מוילנה והתיישב לידו בבני ברק].

ההתחבטות בין ההשערות הבלתי מבוססות לחלוטין מאימתי החלה ההיכרות עם הגר"ח<sup>46</sup>, והמסקנה לטובת אחד מצדדי הספק ללא שום נתון הגיוני, מדמה לאמור שיש כאן אינטרס ברור לחלוק על מה שכתבו הביוגרפים הקודמים, ותו לא.

על סטובייץ כותב בראון כי היתה זו הרבנות היחידה<sup>47</sup>, אולם לידיעתי היתה תקופה שהחזו"א נשא בתפקיד רבה של בני ברק בפועל. זו פרשה בפנ"ע ויפה נדרשת ואכמ"ל.

התפיסות המתנגדיות הקלאסיות<sup>48</sup>, הן מילות הגדרה ספרותית דמיונית משכילית עתיקה שהמציאה את המתנגדות לעומת החסידות שכביכול נתייסדה על האדרת וכבוד האדם הפשוט. אין לזה שום ממצא פתלוגי או ארכיאולוגי מלבד באותה ספרות נואלת וחסרת טעם<sup>49</sup>, והארכתי על זה במקו"א. ולענייננו: לטפול על החזו"א זללה"ה הגיונות שגעוניים לאופיו או להנהגתו, ולהסבירו על פי אותן תזות חסרות בסיס – משוות חוסר רצינות לכל ה"מחקר".

סיפור הדיפלומט הרוסי<sup>50</sup>, היה. כעדות הזוכרים זאת עד היום, אם כי לא מדובר בדיפלומט אלא בעיתונאי רוסי. [אולי גם שינוי נוסף בין תאונת מטוס לתאונת דרכים רגילה, איני זוכר כעת].

השתתפותו בדיון תורה<sup>51</sup> איננה ב"עדות" וולך, משכתב הספר בן דורינו, אלא אולי בעדות וינטרויב שממנו החומר שהגיע לידי וולך.

הימלכותו בחפץ חיים<sup>52</sup> בה מפקפק בראון מחוסר בירור לכאורה, מסופרת היטב ב'ואלה תולדות יצחק' [י. סג"ל] בעמוד פ'.

בראון מביא הנחה המקובלת בכמה ספרים שהחזו"א נמנע מלבקש [או מלקבל] סרטיפיקאט מהרה"ר בגלל חילוקי דעות, ודוחה אותה מכך שהחזו"א לא היה חבר באגו"י<sup>53</sup>. דחיה זו אינה ברת הבנה. האם הויכוח עם הרה"ק לדעת בראון היה ויכוח פוליטי מפלגתי נטו? האם חוסר החברות הרשמית באגו"י (שבארץ ינקה מהחזו"א את השקפת העולם הבסיסית, ובלי היותו חבר באגודה הם היו תרי דלא מתפרשי) סיבה לקרב בינו לבין מנהיג מפלגה נגדית? והטעות של בראון היא בעצם אחרת: הרה"ק עצמו היה אז חבר אגו"י, ושימש כציר לכנסיה הגדולה. ולא היה ב'מזרחי'. ובאותו ענין: חסר בספר הדעה הדי מבוססת שהסרטיפיקאט כן נשלח בשתדלנות הרה"ק, ראה למשל ב'השקדן' [חלק א' עמוד 25 הערה 8].

גם הסיבה לחזרתו מטעם הקפדה על חדש, אינה תמונה כפי שבראון פתאום נעשה למנתח אופיו של החזו"א כגיל י"ב... [רעיון שחזר בגלל ענין של אוכל נראה לו מופרך, ושחזר בגלל געגועים לבית דומה בעיניו למוצק... מהיכי תיתי!]; והעובדות פשוטות: הרי בבריסק נהגו על פי הב"ח שהיה רב העיר הקדמון, להקל בחדש בחו"ל, ורק בית הרב החמירו לעצמם, וכי כל נער שהגיע ללמוד מפי הרב היה סמוך על שולחן הרב? ודאי שלא היתה לו פת לאכול. ומספיק שכך אמרה אמו של החזו"א.  
45 עמ' 23 הערה 21.

46 עמ' 29 קטע 2, ועמ' 30 קטע 1, ועמ' 31, ועמ' 33 קטע 2. [ואגב, לכאורה סותר עצמו מעמ' 42 בהערה 98]. ועמ' 44.

47 עמ' 38 קטע 1.

48 עמוד 46 קטע 1.

49 כמובן שבראון כאיש אקדמיה שרוי וכבוש בספרות המדעית ה"מחקרית" שכבר הפכה והפכה בהנחות אלו בלי קשר לחקר האמת, ולדוגמא בלבד [שכתור ממצא או מקור למחקר זה מספיק כמובן, אבל להדביק זאת על החזו"א וגישתו כעובדה, זה פרדוקס]: "יש במקור זה חזק לטענה שלפיה הגר"א ראה... כפי שרמז דובנוב... אף על פי שלא נמצאו לכך ראיות מפורשות בטקסטים המתנגדים...".

50 עמ' 50 בהערה 133.

51 עמ' 52 בהערה 145.

52 עמ' 54 קטע 1.

53 עמ' 57 בהערה 170.



בין השנים תרצ"ג תש"ב היה החזו"א פוסק גם לרבים, ויותר מכך: מדריך למעטים המכילים את המרובים, [כלומר למרכיצי תורה, ולצורבים לא צעירים שבהשפעתו השתלבו בעצתו ברבנות או בעסקנות בכל גבולות הישוב העירוני שבאר"י, ובאמצעותם משך בחוטים בכל קצוות הארץ], ולא כפי שנוקט בראון מחוסר ידיעה כביכול פסק רק למתקרבים אליו בבני ברק ולכני ההתיישבות העובדת.<sup>54</sup>

היחס כלפי הר"ק<sup>55</sup> ראוי לידרש באנפין אחרים לגמרי ממש"כ בראון. ויש לי הרכה בכתובים על זה עדות מפיו של החזו"א עצמו [טרם פורסם], ולא מהנחות הסתברותיות. עכ"פ דרשת התואר "מרן" וכל הדברים שמתוארים כשינויי השקפה, אינם נכונים כלל.

הקיצוניים בירושלים תמכו בתחילה באגו"י (הגרי"ח זוננפלד היה ראשה שם), ואח"כ עברו לפסים קיצוניים יותר. ושלא כמתואר בספר<sup>56</sup> להיפך.

על התקופה שהחזו"א לא התפלל<sup>57</sup> ראה גם ברבי ועלוול דער אידל מאן עמ' 247.

על כניסה לביתו דרך החלון<sup>58</sup> ראה גם שם (עמ' 250).

על ההנחה שהחזו"א בחר שלא להשתתף בכינוס של הרב הרצוג בענין קו התאריך<sup>59</sup>, לפי הידוע המשגיח דמיר שבשנהאי שכבר היה קודם משגיח בלומז'ה בפתח תקוה ומכאן הכיר את החזו"א כבעל ההלכה, הוא הפנה אליו את השאלה בנפרד.

המודעה של הוצאת נצח<sup>60</sup>, א' ההוצאה היתה של משפ' רוטנברג מקורביו של החזו"א, ולא של אגו"י. ואי משום הכי אכן אין להביא ממנה ראיה שכולם ידעו מיהו החזו"א. ב' יש כן להביא ראיה לפרסומו וגדלותו הבלתי מעורערת בקרב כל הציבור, שאיזכור שמו של החזו"א באותה מודעה [על הוצאת ספרי "ילדותינו", שבראון לא מזכיר על מה היא, ואולי לא יודע] הספיק בשביל להחליף את ספרי הלימוד בכל שיכתב הגיל לנוער! [והדיוק של בראון מהמילה "נודע" - "אולי דוקא השימוש במילה נודע עשוי ללמד על כך שעדיין לא באמת נודע שהרי על אנשים מפורסמים באמת אין נוהגים לכתוב כך" - הוא תפל ביחס לעובדה זו].

כמ"פ מופיעה הערה שהסוגרים העגולים מרובעים במקור, כשאין סוגרים כאלו בטקסט<sup>61</sup>

הגרה"ק גדול על ברכיו מינקות, ועכ"פ לא בשנים הללו בהן זה מופיע על סדר כרונולוגי בספר<sup>62</sup>, כשהגרה"ק כבר בחור בישיבה גדולה מחוץ לעיר, בפתח תקוה.

גורת גיוס בנות לא היתה רק על הדתיות<sup>63</sup>.

רבי שלמה זלמן אורבך בשנות השלושים, כבר היה בן למעלה מעשרים, וכמנהג הירושלמים מן הסתם כבר היה אברך נשוי, ולא בחור ישיבה צעיר לימים<sup>64</sup>.

<sup>54</sup> בפרק שני החל מעמ' 62. ושם בעמ' 77, 80, 81, ובשער שלישי עמ' 194, הערתי מבוססת על ידיעה וגם על מסמכים מפורשים. ברי לי בניגוד לכתוב בספר (שם בפרק ב' ובעמ' 83 קטע 4), שבקרב אלו מבני ירושלים שכן הכירוהו בשנים צ"ח צ"ט ת"ש, ואף אם היו יחסית מועטים, היה החזו"א בעיניהם ולדעתם גדול הדור או אחד מגדולי, הרבה יותר מה"אליטה הרבנית הירושלמית" (מוזכרת בספר (כולל הרב הרצוג או רבי מיכל טוקצינסקי).

<sup>55</sup> בספר עמ' 62, 63, 69 קטע 1, עמ' 121 קטע 3, עמ' 220 ואילך, ועוד.

<sup>56</sup> עמ' 67 קטע 3.

<sup>57</sup> בעמ' 70 ושם בהערה 31.

<sup>58</sup> בעמ' 80 ושם בהערה 72.

<sup>59</sup> בעמ' 80, ומעניין שבראון לשיטתו בעמוד 634 לא מזכיר שהחזו"א היה מוזמן ומה הגיב על ההזמנה.

<sup>60</sup> בעמ' 82 ושם בהערה 81.

<sup>61</sup> לדוגמא: בעמ' 84 הע' 89; ובעמ' 360 הע' 168;

<sup>62</sup> בעמ' 86 קטע 2.

<sup>63</sup> הטעות בעמ' 88 קטע 1.

<sup>64</sup> הטעות בעמ' 88 קטע 4.

החזו"א כתב על הת"ח שיש בו מלאך, ולא שהוא דבק במלאך<sup>65</sup>. והחילוק ברור!

"תורת ארץ ישראל" הוא היה ועודנו "כולל אברכים" ולא ישיבה לבחורים. ע"כ או שהגרש"ז ברוידא כבחור למד בישיבת "פתת תקוה" (היא לומז'ה), או שכאברך למד בכולל לתוא"66, ולפי השנה המתוארת – ודאי טרם היה אברך.

השייכות הפוליטית של רבי מאיר קרליץ למזרחי, כמעט ודאי שלהד"מ<sup>67</sup>. על דעת החזו"א על רבני המזרחי עוד בחו"ל ראה ברבי ועלוול דער אידל מאן<sup>68</sup> עמ' 249.

והנה כבר נילאיתי ומוכרחני לקצר, כלשון החזו"א זללה"ה<sup>69</sup>.

ועוד גשתיירו אצלי הרבה השגות ענייניות על הנחות ועל סיפורים מהמשך בראון לפי הסדר. וגם תוספות סיפורים, הכל ע"ד הנ"ל. והזמן קצר והמלאכה מרובה וכו'. כל בר דעת יכול לשקול בפלסו לפי השגותי אשר עד הנה את יותרת קו בראון האם שיטתו ויושרו תואמים לראוי הנצרך כדי להביא מקחו של החזו"א בנאמנות למקור, ואם יש בכשרונותיו הנחזים מהמחקר, בכדי לרדת לעמקי ניתוחיו ואבחנותיו של החזו"א בפרט בחלק ההלכתי<sup>70</sup>.

ו. אסיים בהוכחה שאיני צריך לה, לכך שלהחזו"א לא היה קשר להשכלה ולא משבר אמונה ו"הרהורי כפירה" בנערותו. וגם להעמיד היאך כל המבט על החזו"א שבספר הוא צר מאוד כזווית עין הכותב בלבד. [בלי ספק כל אחד מזוטרי וצעירי תלמידי תלמידיו יגער בי על הצורך לענות בכלל על איזולת שכזו. שהרי המע"ה! ומי הוא המוציא דבר מחזקתו אם לא בראון, שהוא צריך להביא איזו הוכחה להוצאה שלו, ולא על המוחזק להביא ראיות שאין כאן עילה אלא עלילה].

יש מושג אמונה מולדת, (במקביל לבעל אמונה נרכשת). מי שהכיר את מקום רבצו של האריה – את בית הולדתו ומשפחתו של החזו"א, יודע אל נכון מהי, ושלעומת בעל האמונה הנרכשת הוא אינו צריך לרכוש אמונה על ידי התבוננות בימות עולם ובשנות דור ודור. והוא אינו צריך אותות ומופתים של ראתה שפחה על הים וכו'. וגם אם לא יראה את האותות, לא יכול לחקור ולהשתבש, וגם כאשר כן יראה הוכחות לא "יתחזק" מהן<sup>71</sup>. מי שנולד בתוך האמונה החושית הברורה, היא ידיעה אצל<sup>72</sup>. כל המחקרים התואמים את מה שידע מכבר, יכולים להביאו למסקנות מדויקות (וזה יכול אולי לחזק), או למסקנות מוטעות, ואז ידע שזו מסקנה מטעה ולא יובילו אותו שאלותיו המחקריות אל מחוץ לאמונה. כי האמונה של הנולד בתוכה היא ידיעה. ומידיעה לא סוטים עקב שאלות אמוניות. ואין בכלל שאלות.

בנוסף על הנ"ל, החקירה והשיבושים ימצאו פחות אצל בעלי הנחת והרוגע ק"ו בהצטרף לזה כשרון כביר היקף מתנת שמים. בנוסף על הגוסף, יש גדרים וסייגים ששמירתן מובטחת מכל שיבוש שכזה והם מידות יראת השמים ודיקדוק הלכה בחומרה מתוך יראת חטא, אלו אבני מסד של בית קוסובה מינקותם, כשהצטרף אל רוחב הידע והכשרון שכולו מתמלא בכמות ואיכות

<sup>65</sup> הטעות בעמ' 106 קטע 1.

<sup>66</sup> הטעות בספר עמ' 130 קטע 1.

<sup>67</sup> המקור בעמ' 42 הערה 97 אינו שווה פירכא, וממילא ההנחה על גביו בעמוד 277 הערה 79 נופלת. ויותר לנו רק השאלה האם כיהן כר"מ אצל רב ריינס בלידא ומדוע הפסיק זאת. ואכמ"ל.

<sup>68</sup> הטעות בספר בעמ' 277 קטע 5, ולפלא שבלי מקור וללא הבעת ידיעה או דעה הפוכה [ואפילו לא בהבעת השערה כדרכו] דוחה בראון דברי קודמו בנחרצות בלשון "בהחלט" "זכרנונו בגד בו". שכה בראון ש"לא שמענו אינה ראייה", והנה – יש לזה עדות ברורה בספר שצינתי!

<sup>69</sup> באחד המכתבים המצויים תחת ידי.  
<sup>70</sup> הרבה (אם לא רוב) מנושאי ההלכה המנותחים בידי בראון מגיעים למבואות די סתומים ול"צריך עיון" בביסוס הכרעות החזון איש. על פי בראון החזו"א מסתמך על צדדים לא הלכתיים דיים, ואכמ"ל בדוגמאות. לאור כל הביקורת דלעיל [ועל סמך עיון בגופן של סוגיות] מרשה אני לעצמי לרמוז לכאן את דרשת חז"ל על הפסוק "לא ריק הוא מכס".

<sup>71</sup> מבלי להכנס במסגרת מאמר זה לשתי הגישות הנוודות, האם גילוי שכר ועונש והשארית הנפש מדיבוק, שגורמת לחיזוק האמונה, מראה על חולשה או חוזק.

<sup>72</sup> בספר הק' ידועה האמירה שבמקום שמסתיימת הידיעה מתחילה האמונה, וככל שהשיב האדם אל לבכו את הידיעה ברמה גבוהה יותר כך האמונה שלו גדלה ברמה הגבוהה עוד יותר ממנה. ואכמ"ל.

של תורה המשמחת לב ומתירה כל ספקות ומאירה מחשכים, לא גותנת לחושך וספקות שאין בהם ממשות אלא תהיות והעדר לחדור אל הראש או הלב.

משל לדבר: הנה, בראון שלא יודע את החזו"א מפלפל עליו תילי תילים של מחקרים, מקרב סיפור אחד ודוחה את משנהו, הכל בשביל להעתיק קלסטרון של דמות בלתי ידועה לו. ואם אוכיח לו שטעה, יצטרך לעבוד מחדש כדי לחקור ולהסיק מסקנות על נשוא מחקרו. ואילו למי שכן יודע והכיר, כל המחקרים מגוחכים בעיניו ויכול לברור את הפרט האמין מתוך המכלול בלי להכנס לבית הספק. כי הוא מכיר את הקלסטר. מהכרה ומידעה לא סוטים...

וזה על רגל אחת ההוכחה הלוגית שלהחזו"א או מי ממשפחתו לא יכול להיות משבר אמונה. ושבראון החמיץ לעת עתה את המטרה כשיצא לחפש את החזו"א וסטה ומצא [לדעתו] מישוהו שבנערותו עבר משבר אמונה והושפע מהשכלה. ודו"ק.